

Tarım Sektöründe Çalışan Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumu ve Mülkiyet Sorununa İlişkin Bir Alan Araştırması: Adıyaman İli Örneği^{1 2}

Ezgi Kovancı³

Duygu Yıldız Karakoç⁴

Tarım Sektöründe Çalışan Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumu ve Mülkiyet Sorununa İlişkin Bir Alan Araştırması: Adıyaman İli Örneği	A Field Study on the Socio-Economic Status and Property Problem of Women Working in the Agriculture Sector: The Case of Adıyaman
Öz <p>Tarım sektöründe çalışan kadınların sosyo-ekonomik ve mülkiyete ilişkin durumlarını ve sorunlarını irdelemek amacıyla yapılan bu çalışma Adıyaman ili özelinde 40 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma, kadınların eğitim, gelir ve mülkiyet durumları, yaşam koşulları, finansal erişimleri, beklenti ve talepleri gibi birçok konuya dair bulguları kapsamlı biçimde ortaya çıkarmak amacıyla gütmüştür. Yapılan görüşmeler Maxqda programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma tarım alanında çalışan kadınların en çok hayat pahalılığı ve geçim şartlarında zorluklar yaşadığını ortaya koymuş, geleceğe yönelik en büyük beklentilerinin de çocuklarının eğitim hayatlarına devam etmeleri olduğunu göstermiştir. Kadınların finansal erişimine ve mülk edinimine ilişkin önemli sınırlamaların olduğu da çalışmaların bulguları arasında yer almıştır.</p>	Abstract <p>This study, which was conducted to examine the socio-economic and property-related situations and problems of women working in the agricultural sector, was carried out with 40 participants in Adıyaman. The study aimed to comprehensively reveal the findings on many issues such as women's education, income, living conditions, financial access, property status, expectations and demands. The interviews were analyzed with the Maxqda program. The study revealed that the women working in the field of agriculture have the most difficulties in the cost of living and living conditions and showed that their greatest expectation for the future is that their children continue their education life. It was also among the findings of the studies that there are significant limitations on women's financial access and property acquisition.</p>
Anahtar Kelimeler: Tarım, Mülkiyet, Sosyo-Ekonomik Durum, Adıyaman, Toplumsal Cinsiyet	Keywords: Agriculture, Property, Socio-Economic Status, Adıyaman, Gender
JEL Kodları: R, J16	JEL Codes: R, J16

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı	Bu çalışma 18/10/2021 tarih 150 karar sayılı Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu onay belgesi ile bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.
Yazarların Makaleye Olan Katkıları	Tüm yazarların makaleye katkısı eşit düzeydedir.
Çıkar Beyanı	Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

¹ Bu çalışma 2021 yılında I. Uluslararası Akdeniz Kadın Çalışmaları Kongresi'nde sunulan "Türkiye'deki Kadın Çiftçilerin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Mülkiyet Sorununa İlişkin Bir Araştırma" başlıklı bildirinin alan araştırması ile genişletilmiş halidir.

² Bu çalışma Adıyaman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından İİBFMAP/2022-0002 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.

³ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ekovanci@adiyaman.edu.tr

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, dyildiz@erzincan.edu.tr

1. Giriş

Tarım sektörü ekonomik ilerlemede, gıda güvenliğinin sağlanmasında, istihdam yaratmada ve hammadde ihtiyacını temin etmede kritik bir öneme sahiptir. Geçmişten günümüze bu sektör içinde büyük paya sahip olan kadınlar tarımsal üretkenliklerine karşı bazı kısıtlamalar ve sosyo-ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunların belirmesinde önemli bir etken neo-liberal dönemde özelleştirmeler, serbestleştirmeler, yapısal uyum programları gibi politikaların kırsal yaşamı olumsuz etkilemesidir. Kadınların karşılaştıkları ve aşmak durumunda oldukları bir diğer zorluk ise ataerkillik ve geleneksel aile yapısıdır. Kadınlar ve kadınların emekleri her iki baskı dinamiği tarafından şekillenir ve sömürülürken, bu koşullar aynı zamanda onları ve emeklerini görünmez hale getirmektedir.

Tarımsal üretimin yarısını gerçekleştiren kadınlar, diğer yandan da emeğin yeniden üretimini sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bu kadar emeğe ve üretkenliğe karşı kadınlarının bu çabanın karşılığını elde ettiklerini söylemek güçtür. Türkiye’de kırsal alanda çalışan kadınların büyük bir kısmı ücretsiz aile işçisi olarak yer almaktadır. Toprağı yoksa ya da azsa tarım işçiliğine yönelmektedir. Fakat tarım işçilerinin de çoğu kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Bu durum kadınların sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmalarına ve sosyal güvenliğin getirdiği imkanlardan yararlanamamalarına neden olmaktadır. Kırsal alanda daha güçlü olan ataerkillik ve geleneksel bakış açısı kadınların girişimciliklerine, örgütlenmelerine ve finansal kaynaklara erişimlerine de ket vurmaktadır. Eğitim, sağlık gibi temel kamusal hizmetlerin yaygın olmadığı kırsal alanda, bu hizmetlerin eksikliği kadının güçlenmesinin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Erilliğin sadece kadın üzerinde değil toprak üzerindeki baskınlığı da kadının tarımsal üretimle ilişkisini etkileyen temel bir unsurdur.

Bununla birlikte, emeğin yeniden üretiminde ve tarımsal üretimdeki rolleri yadsınamaz olan kadınların toplumsal değerler sisteminde olması gerektiği yere ulaşması, ülke genelindeki ekonomik, sosyal ve siyasi ilerlemeyi doğrudan etkilemektedir. Kadınların çalışma hayatına daha fazla katılması, karar verici konumda daha fazla kadının yer alması, bu katılımlar için gerekli politikaların yaşama geçirilmesi ülkedeki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini yükseltmektedir. Bu ilerlemeyi sağlayabilmek için öncelikle yapılması gereken bu konuyla ilgili durum tespiti ve tahlilinin ortaya konulmasıdır. Bu çalışma mevcut durumun detaylı, kapsamlı ve somut bir şekilde izahatını yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sahasını tarımsal faaliyetlerini yoğun biçimde sürdüren, ataerkil ilişkilerin ve baskı dinamiklerinin rahatlıkla gözlemlenebileceği Adıyaman ili oluşturmaktadır. Adıyaman ilinde tarım sektöründe çalışan 40 kadınla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve çalışmanın çözümlenmesi Maxqda nitel analiz programından yararlanılarak yapılmıştır. Çalışmada öncelikle kuramsal çerçeve sunulmuş ve alana ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın bulguları ise demografik, sosyo-ekonomik, mülkiyet/girişimcilik ve geleceğe ilişkin talepler/beklentiler başlıkları kapsamında ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak konuya ilişkin bazı politika önerileri sunulmuştur.

2. Kuramsal Çerçeve

Önemli bir tarım ülkesi olan Türkiye’de kırsal alanda yaşayan kadınlar, bağımsız üretici, tarımsal faaliyetlere katılan, tarımsal faaliyetlere yardım eden ve ev kadını konumlarında yer almaktadır (Kulak, 2011: 74). Bu konumlar işletmenin ölçeğine ve mülkiyet durumuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Kadınların büyük işletmelerdeki tarlada çalışmadıkları, bu işletmelerdeki yönetim ve denetim görevlerinin erkeklerde olduğu, erkeklerin yeterli olmadığı yerlerde kadınlara sınırlı olsa da böyle bir görev verildiği ifade edilmektedir. Orta büyüklükteki işletmelerde pazar ilişkilerini erkekler üstlenirken, kadınlar emek-yoğun biçimde çalışmaktadır. Küçük işletmelerde ise kadınlar tarımsal üretimle ilgilenirken, erkekler gelir arayışı için tarım sektörü dışına çıkmaktadır. Eğer aile herhangi bir işletmeye ya da ekip biçeceği bir araziye sahip değilse, geçimini sağlamak için kadınlar ve erkekler mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar (Kulak, 2011: 74-75). Küçük aile işletmelerinin yoğunlukta olduğu Türkiye’de ücretsiz tarım işçisi olan kadınların oranı 2021 yılında %80 civarında iken ücretli olarak çalışan kadınların oranı %10’dur (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022). Ücretsiz tarım işçiliğinin bu kadar yüksek olmasının nedeni küçük işletmelerde aile üyelerinin birincil, ücretli çalışanların ise ikincil iş gücü olarak görülmesidir (Görmüş, 2019: 575). Ücretsiz aile işçiliği statüsü kırsal kesimdeki kadınların özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomiye önemli ölçüde katkıda bulunmalarına rağmen “görünmez işçiler” olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Toplumsal olarak bireysel kimliklerinin olmamasının yanı sıra geçimlerini sağlamak için verdikleri mücadeleye rağmen kadınlar herhangi bir destek ya da teşvik görememekteler. Tarımda çalışan kadınların hem ev kadını olma rolleri hem de aktif şekilde tarım işçisi olma rolleri paralel ilerlemektedir. Genelde alt sosyo-ekonomik yapıda yer alan tarım işçisi kadınların planlama, karar verme ve denetleme faaliyetlerinde ise söz sahipliği kısıtlıdır (Chowdhury vd., 2009: 246).

Türkiye’de tarımda istihdam edilen kadınların verileri dikkate alındığında hali hazırda var olan toplumsal cinsiyet dengesi makasının kırsal kesimdeki kadınların aleyhine daha çok açıldığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı veriler incelendiğinde ülke genelinde en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların oranının kadınlarda 2008 yılında %72,6’dan 2020 yılında %87,7’ye yükseldiği ve erkeklerle arasındaki farkın 17 puandan 10,7’ye gerilediği görülmektedir (TÜİK, 2021). Buna karşın kır-kent ayrımı yapıldığında karşılaştırılabilir toplumsal cinsiyete dayalı veriye sadece 2014 yılında rastlanmaktadır. Bu veri ışığında kırsalda kadınların %18,8 ile kentteki kadınların 2 katı oranda okuma yazma bilmedikleri görülmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015: 70).

Kırsal kesimde yaşayan kadınların ve genç kızların karşı karşıya kaldıkları önemli sorunlardan birisi ne eğitim-öğretimde ne de çalışma yaşamında (NEET- Not in Employment, Education or Training) var olamadıklarıdır. Dünya çapında bu oran genç kadınların %30’unu oluşturmaktadır. Afganistan’da kırsal kesimde yaşayan genç kadınlar arasında NEET oranı %70 iken, genç erkeklerde bu oran %18’lerde seyretmektedir. Pakistan, Guatemala ve Honduras ise kadınların NEET oranlarının erkeklerinkinden en az %30 daha yüksek olmasıyla cinsiyetler arası eşitsizliğin en fazla olduğu ülkeler arasında yer almaktadırlar (ILO, 2019). Kadınların tüm dünyada kırılgan gruplar arasında yer alması gerçeği Türkiye’deki oranlarda da kendisini göstermektedir. Türkiye’de NEET oranlarına bakıldığında OECD ülkeleri arasında en yüksek

orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye’de eğitim ve öğretimi erken bırakmak zorunda kalan genç kadınların Türkiye’deki NEET’lerin bileşimi açısından büyük önem taşımamasından kaynaklanmaktadır (Community Volunteers Foundation [TOG], 2019). 2021-2022 verileri dikkate alındığında kadınların ilkökul düzeyinde %93,1, ortaokul düzeyinde %89,3 okullaşma oranları olmasına karşın, kırsal ve kentsel alanlardaki ayırım dikkate alındığında, toplumsal cinsiyete duyarlı ve kapsamlı bir veriye rastlanmamaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2022). 2020’de kırsal alandaki NEET’ler özelinde yapılan bir çalışma sonucunda, 2018-2020 arasında NEET yüzdesinde bir iyileşme gözlemlendiği ancak yine de 2019’da oranın kadınlarda %45 erkeklerde ise %17 olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de NEET’ler üzerine yapılan sınırlı araştırmanın bulgularına göre, cinsiyet, ebeveyn eğitimi, hane halkının ekonomik durumu ve etnik köken gibi faktörlerin NEET olma eğilimini etkileyen temel faktörler arasında sayılabileceği belirtilmiştir (Erdoğan ve Semerci, 2020: 33).

Kırsal kesimde kadınların okur yazarlık oranlarının düşük olması, aile mesleği olarak önceden bildikleri tarım sektörüne yönelmelerine neden olmaktadır. Nitekim kırsal kesimde kadın emeği bilgi ve teknoloji gerektirmeyen vasıfsız işgücü olarak nitelendirilmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet açısından değerlendirildiğinde erkeklerin geleneksel yapı içerisinde “çiftçi” olarak adlandırılmalarına karşın kadınların görünmeyen emeklerinin tarımsal süreçlerde “vasıflı” ve “resmi” niteliklerinin olmaması sonucunu doğurmaktadır (Gülçubuk, 2016: 8). Tarım sektöründe çalışan kadınların katkılarının fark edilmemesi ve ev emeği olarak değerlendirilmesi kadınların güçlenmesinin önündeki en büyük problemlerden birisidir. Bunun yanında aile baskısı, dini yasalar, erken evlilikler de kadınların fiziksel ve beşerî sermayeye sahip olamamalarını tetikleyen diğer unsurlardandır. Çünkü toplumsal cinsiyet önyargıları, erkeklerin kaynaklar üzerindeki etkisini artıran ve kadınların fırsatlarını sınırlayan sosyokültürel ve cinsiyete özgü baskın modeller tarafından şiddetlendirilmektedir (Almaz, 2007: 25).

Kırsal alanda kadının tarımla olan ilişkisini etkileyen faktörlerden bir diğeri erkeğin tarım dışı sektöre geçiş yapmasıdır. Tarımda çalışan erkeklerin bir süre sonra kentlerde hizmet sektöründe yer almak için göç etmeleri tarım işlerini kadınların yürütmesine neden olmaktadır. Çünkü kadınlar tarım dışına çıktıklarında veya göç ettiklerinde işgücüne katılamamakta ya da hizmet sektöründe var olmakta zorluk çekmektedir. Süreç içerisinde erkeklerin tarım sektöründen ayrılması ve kadınların tarımsal istihdam içerisinde sayısının artması “tarımın feminizasyonunu” beraberinde getirmektedir. Tarımın feminizasyonu kadınların tarımsal faaliyetlere artan katılımını ifade eder. Diğer bir deyişle, tarım sektöründe ekonomik olarak kendi hesabına ücretsiz aile işçisi veya başkasının yararına ücretli işçi olarak kadınların oranındaki artış anlamını taşımaktadır (Ciğerci Ulukan ve Ulukan, 2022: 727). Bu durum özellikle hizmet sektörünün tarım sektörünün önüne geçtiği dönemle birlikte başlamıştır ve birçok ülkede yaşanmaktadır. Bu olguya uygun bir örnek Bangladeş’ten verilebilir. Bangladeş’te uzun zaman öncesine dayanan tarımın kadınla özdeşleşmesi durumuna karşın kadınların tarıma olan katkıları olması gerektiği gibi şekillenmemiştir. Son dönemlerde tarımsal geçiş, hızlı kentleşme ve sanayileşme nedeniyle erkeklerin kırdan kente göçleri Bangladeş kırsalında ani bir işgücü kaybına neden olmuştur. Bu süreç tarımdaki kadınların rolünü ücretsiz aile işçiliğinin yanında tarımın feminizasyonu kavramına karşılık

gelen tarım alanlarının kadınların kontrolünde olma olgusunu da yaratmıştır (Jaim ve Hossain, 2011:1). Ancak tarımsal üretimde kadının rolünün artması, doğrudan onların refahında ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinde olumlu bir değişiklik yarattığı anlamına gelmez (Ciğerci Ulukan ve Ulukan, 2022: 727). Tam tersine mevcut durumda tarım sosyal güvenceden yoksun şekilde kayıt dışı çalışmanın, emek sömürüsünün ve mülkiyetsizliğin kadınlar ekseninde yoğunlaştığı bir alan olarak şekillenmiştir.

Kadınların tarımda mülkiyetsizliği, emek verdikleri tarımsal alanlar üzerinde ya hiç mülkiyet hakkına sahip olamamaları ya da mülkiyetlerinin sınırlı olmasını tanımlar. Kadın çiftçilerin toprağa erişimlerinin kısıtlı olması arazinin kıt bir kaynak olmasının yanında yukarıda sıralanan sebeplerle de şekillenmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde toprağa erişim yasal düzenlemelerle şekillendiği kadar geleneksel yasalarla da düzenlenmektedir. Geleneksel yasalar temelde paylaşılan topluluk değerlerinden ve geleneklerinden türetilen yazılı olmayan sosyal kurallardan doğar. Bu ülkelerde şekillenen örf ve âdet hukuku ise kadınların toprak haklarını esas olarak ataerkil hane halkı üyeliğinden kaynaklanan ikincil haklarla sınırlamaktadır. Bu yasalar, kadınları dezavantajlı duruma düşüren ve onları toplumda ikincil konuma yerleştiren ataerkil değerleri güçlendirmek için ataerkil sistemi desteklemektedir (Almaz, 2007: 25). Mal edinmek ve hizmetlere ulaşmak gibi konularda erkeklerle eşit koşullara sahip olmayan kadınlar Türkiye’de özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde baskınlığını sürdüren feodal ve geleneksel yapı nedeniyle toprak mülkiyetinden uzak tutulmakta ve fırsatlara erişim sağlama noktasında sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu durum ise ataerkil yapı içerisinde şekillenen erkek lehine karar alınmasını kolay hale getirebilecek bir iradenin hem nedeni hem de sonucu olmaktadır. Kadınların toprak mülkiyeti ile ilintili sorunları, beraberinde sosyal güvenlik ağı dışına itilmelerini de getirmektedir. Aynı zamanda toprağa sahip olmamaları ve mülkiyet yoksunlukları nedeniyle, kişiyi “çiftçi” olarak tanımlayan Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) gibi mekanizmalara dahil olamamalarına da neden olmaktadır. Tüm bunlar sosyal dışlanmanın farklı görünümünü teşkil etmektedir. Max Weber’in düşüncesinde sosyal dışlanma sosyal düzendeki hiyerarşik güç ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu güç ilişkileri aile düzeyinde, politika ve devlet düzeyinde ve toplumsal düzeyde mevcuttur. Toplumsal alandan, siyasal alandan ve ekonomik alandan dışlanan (Şahin, 2009) kadınlar belirtilen her bir düzeyde eşitsizlik ve sosyal dışlanmayla somut biçimde karşılaşmaktadır.

Bir başka yapısal sorun alanı olarak sermaye ve diğer finansal kaynaklara erişimin sınırlı olması nedeniyle kadın girişimciliğinin kırsalda çok kısıtlı olması sayılabilir. Kadınların finansal kaynaklara erkekler kadar kolay ulaşamadığı, daha zor engellerle karşılaştıkları bilinmektedir. Bu erişimin önündeki engeller aslında yetersiz eğitim düzeyi, toplumsal cinsiyet kalıplarının aşılabilmesi gibi ortak engellerdir. Bununla birlikte kadınların finansal piyasalara uzak olması, finansmanla ilgili bilgi eksiklikleri, finansman için mülkiyetin gerekliliği gibi sorunlar da finansal erişimi kısıtlamaktadır. Kırsalda yaşayan kişilerin bankadan ya da kooperatiflerden kredi talebine yüksek faiz ya da kısa vade gibi gerekçelerle uzak durduğu durumlarda ise tanıdıktan borçlanmaya gidilir. Bu borçlanmanın evin reisi olarak görülen erkek tarafından yapılması beklenmektedir (Soysal, 2013). Nihai olarak bu durumun da arkasında önemli bir neden olarak ataerkil yapının olduğu söylenebilir.

3. Literatür Taraması

Kadınların işgücüne aktif katılımı ekonomik gelişmenin bir göstergesidir. Ekonomik gelişmeyle artma eğilimi gösteren kadınların işgücünde var olması durumu ülkeler açısından farklılaşma göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki bu durum, ekonomik büyüme, eğitim kalitesi ve sosyal normları içerisine alan çeşitli ekonomik ve sosyal faktörler tarafından yönetilmektedir. Kadınların kaliteli istihdama erişimini iyileştirme konusuna daha geniş perspektiften bakıldığında hem kritik bir politika alanı hem de çeşitli akademik çalışmaların yoğun olarak üzerinde durduğu bir alandır. Kentsel alanda geçerli olan bu durum kırsal alanda da aynen geçerlidir. Bununla birlikte Türkiye’de tarımda çalışan kadınların sosyo-ekonomik durumlarının ve mülkiyet ilişkilerinin ölçüldüğü alan araştırması kapsamındaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak gezici/mevsimlik tarım işçilerinin sosyal ve ekonomik sorunlarına yöneliktir.

Yıldırak vd. (2003) tarafından 9 ilde yürütülen “Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları” adlı çalışmada kadınların günde 13 ila 15 saat çalışmayı olağan karşıladıkları sonucuna varılmıştır. Çalışma yerlerinde kaldıkları süre boyunca kadınların kaza, hastalık gibi nedenler dışında kente gitmedikleri için yaşamlarının topluluk dışına kapalı, dış ilişkileri kendi meslektaşları ile sınırlı olarak geçtiği tespit edilmiştir. Altıncı ve Gülçubuk (2004) tarafından Ankara’nın Polatlı ilçesinde gezici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının analiz edildiği çalışmada gezici konumda bulunan kadın tarım işçilerinin tarımsal uğraşlarının yanı sıra ev içi rolleri açısından da ağır sorumluluk altında oldukları belirtilmiştir. Kadınların yoğunluklu olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan mevsimlik tarım işçisi olarak geldiği bölgede yapılan çalışmada kadınların büyük çoğunluğunun okur-yazar olmadığı ve hatta ilkökul mezunu olanların sayısının da bir hayli düşük olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, gezici tarım işçiliğinden dolayı ailelerin okul çağındaki çocuğunu ya da çocuklarını okula gönderemedikleri de saptanmıştır. Kadınların sosyal güvenlik durumlarının da araştırıldığı çalışmada kadınlar arasında sigortalı olarak çalışana rastlanılmamış, kadınların sadece dört tanesinin yeşil karta sahip olduğu belirtilmiştir.

Kaya ve Atsan (2012) tarafından yürütülen, kadınların sosyo-ekonomik durumlarının ve geleceğe yönelik beklentilerinin Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerine ait 15 ilçede 60 köyde ölçüldüğü çalışmada önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Kadınların ortalama çalışma saatlerinin 12 saati geçtiği, ailelerin yaklaşık %10’unun herhangi sosyal güvencesinin olmadığı, eğitim seviyelerinin düşük olduğu, kadınların toplumda da aile içerisinde de kendilerini edilgen bir konumda hissettikleri çalışmanın bulguları arasındadır. Ayrıca kadınların gelecekteki beklentilerine de araştırma kapsamında yer verilmiştir.

Çelik vd. tarafından 2014 yılında Şanlıurfa ve Adıyaman’da yürütülen “Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi” başlıklı çalışmada ise oranların daha düşük olduğu görülmektedir. Kadınların sosyal güvenceye sahipliğinde Adıyaman ilinde görüşülen toplam 30 kadının 14’ünün sosyal güvencesinin olmadığı (%46,66) sağlık açısından güvence sağlayan yeşil karta sahip olduğu, 16 kadının ise kocaları üzerinden Sosyal Güvenlik Kurumu’na bağlı sigortalılıklarının olduğu çalışmada belirtilmiştir. Çınar (2016) tarafından ele alınan çalışmada mevsimlik tarım işçisi kadınların koşulları ataerkillik ve tarımsal işgücünün feminizasyonu bağlamında incelenmiştir.

Baş ve Ciğerci Ulukan (2020) tarafından Fatsa'da fındık tarımında yerli kadın işçiler üzerine yapılan araştırmada; kadınların çalışma koşul ve şartlarının ağır olduğu, fındık işçiliğinin yanı sıra ev işleri için de zaman harcadıkları sonucu ortaya konmuştur. 2020 yılında yapılan bir diğer araştırma Bağış'ın (2020) Denizli'de gerçekleştirdiği mahalli mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşam ve çalışma koşullarına dairdir. Çalışmada yaşam ve çalışma şartlarının zorluğu, sosyal güvencesiz çalışmanın yaygınlığı, kadın emeğinin değersizleştirilmesi gibi literatürle uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

İlter vd. (2019) Afyonkarahisar ili, Marangoz vd. (2016) Muğla ili, Karaturhan vd. (2017) İzmir ili Aliağa ilçesi, Bozdemir vd. (2021) Konya ili kapsamında kırsal alanda kadın girişimciliğini ele alan çalışmalar yapmıştır. Ökten ve Tüysüz (2017) tarafından ele alınan çalışmada ise kırsal alanda yaşayan kadınların mülkiyet durumlarına ilişkin bazı bilgiler verilmiştir.

Yapılan bu araştırma tarım sektöründe kendisinin ya da başkasının bahçesinde/tarlasında ya da her ikisinde çalışan kadınlara odaklanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın salt odak grubunu gezici ya da mevsimlik tarım işçisi kadınlar oluşturmaz. Bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışmanın bir diğer ayırt edici noktası tarım sektöründe yer alan kadınların sosyal ve ekonomik koşullarıyla birlikte girişimcilik, finansal erişim, miras, mülkiyet, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri gibi birçok konuya dair saptamalar yapmaya imkân verecek kapsamda olmasıdır. Böyle bir kapsam bize resmi bütünüyle görme olanağı verir. Bu bağlamda feodal ilişkilerin hala egemen olduğu bölgede bir yandan tarımın feminizasyonu olgusu yoğun ve süratli biçimde yaşanırken, diğer yandan tarım sektöründe çalışan kadınlar ataerkillikten kaynaklanan baskı, hiyerarşik denetim ve emek sömürüsü gibi tekil eşitsizlik ve sömürü biçimlerinden ziyade bunlarla birlikte yoksulluk, mülksüzlük ve maruz kalma/yoksun kalma gibi daha birçok zorluğun bileşimi ve kesişimiyle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu gerçeği ortaya koyarak bu zorlukları aşabilmenin yollarını tartışmak bu çalışmanın itici gücünü oluşturmaktadır.

4. Alan Araştırması

4.1. Araştırmanın Konusu, Amacı, Sınırlılıkları

Projede çiftçi kadınların karşı karşıya kaldıkları özellikle mülkiyete ilişkin sosyo-ekonomik sorunlar detayıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkiye'de neoliberal ve eril egemen politikalar ekseninde şekillenen tarım politikalarının kadınlar üzerinde oluşturduğu sorunlar ve zorlukları sosyo-ekonomik koşullar ve mülkiyet bağlamında tartışmaya açmak çalışmanın öncelikli amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışma Adıyaman ilinde kadın çiftçilerin sosyo-ekonomik sorunlarıyla birlikte mülkiyet sorununu da tartışmaya açmayı hedeflemiştir.

Araştırmanın en büyük sınırlılıklarından bir tanesi, yöre halkındaki kadınların bazılarının Türkçe bilmiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Kürtçe konuşan kadınların bazılarıyla Türkçe bilenlerin katkısıyla görüşmeler yapılabilmektedir. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı kadınların çekingen bir tavır sergilemesi olmuştur. Araştırmanın yapıldığı coğrafyada ağalık ve aşiret sisteminin hala geçerliliğini yitirmemiş olması, çalışma yapılan köylerdeki kadınların her şeyi istedikleri gibi ifade edememelerine neden olmuştur. Bu durum ataerkil düzenin bir yansıması olarak çalışmanın tam ve net olarak ortaya konmasına engel olmuştur. Çalışmayı sınırlandıran

bir diğer husus ise kadınların tarlada çalışma saatlerinin elçi başı, dayı ya da çavuş gibi isimlerle nitelendirilen kişiler tarafından kontrol altında olması nedeniyle kadınların kendilerini baskı altında hissetmeleri ve görüşmeyi bir an önce bitirmek istemeleridir. Bu nedenle bazı görüşmeler istenilen derinlikte gerçekleştirilememiştir. Kadınlarla olan görüşmeler genellikle öğlen verdikleri yarım saati geçmeyen yemek molaları esnasında ya da çalışmaya devam ederken gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Görüşmelere pandemi döneminden başlanmış olması çalışmayı sınırlandıran bir diğer nedendir. Özellikle orta yaş ve üzeri kadınların salgın hastalık nedeniyle kendilerini daha geri planda tuttuğu ifade edilebilir ancak görüşmelerin genellikle açık havada yapılmış olması bu sınırlılığı kısmen ortadan kaldırmıştır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma niteliksel yöntem kullanılarak, sahadan elde edilen veriler neticesinde hazırlanmıştır. Niteliksel araştırmalar koşullara, inançlara, kanaatlere yer veren, bireyler ve toplumlari içinde buldukları durumu tarihsel, sosyal, mekânsal ve kültürel birçok farklı öznel faktöre göre değerlendiren, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde anlaşılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen bilimsel araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). İnsanların anlam dünyalarını ve düşüncelerini, duygularını ve algılarını yüzeysel değil daha derin biçimde ortaya koyma amacında olan nitel yöntemlerde görüşme tekniği bu amacı gerçekleştirmeye yönelik güçlü bir tekniktir (Mil, 2007: 4). Çalışmada bu nedenle yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği seçilmiştir. Araştırma nitel araştırmanın sıklıkla yer aldığı yorumlayıcı araştırma niteliğine sahiptir. Yorumlayıcılık bireylerin içinde yaşadığı dünyayı anlamaya çalıştığı, deneyimlerine öznel anlamlar yüklediği ve bu öznel anlamlarında tarih ve toplum tarafından şekillendiği bir yaklaşımı ifade etmektedir (Merriam, 2015: 8-9).

Çalışmanın başladığı dönemde pandeminin olması nedeniyle telefon görüşmesi ya da online görüşmelerden yararlanılması planlansa da tüm görüşmeler ilgili bölgede yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Örneklem seçiminde amaçlı örneklem temel alınmıştır. Amaçlı örneklem bilgi açısından zengin olan ve çok sayıda bilgi edinilebilecek kişilerin seçilmesini öngörmektedir (Merriam, 2015: 76). Amaçlı örneklem türlerinden ise kartopu örneklem yöntemi seçilmiştir. Kartopu örneklemde soruna ilişkin zengin bilgi kaynağı olabilecek kişiler saptanmakta ve süreç ilerledikçe elde edilen isimler büyüterek devam etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 111).

Araştırmanın analizi Maxqda nitel analiz programından yararlanarak yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda 7 üst düzey kod ve 46 alt kod belirlenmiş, bu alanda toplamda 380 kodlama yapılmış ve görseller programda hazırlanmıştır. Demografik bilgilere ait ise 5 üst düzey kod belirlenmiş ve toplamda yapılan 200 kodlama kod istatistikleri bölümünde analiz edilerek çalışmada yer almıştır.

4.3. Araştırmanın Bulguları

4.3. 1. Demografik Bulgular

Araştırma kapsamında çalışmanın amacını tam olarak ortaya koyabilmek için farklı ilçelerdeki köylerde tarım işçiliği ve/veya kendilerine ait topraklarda tarımsal üretim yapan kadınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Adıyaman merkezdeki dört köy (Lokman Köyü, Uludam Köyü, Atakent Köyü, Boztepe Köyü), Tut ilçesindeki iki köy (Havutlu ve Çiftlik Köyleri), Kahta ilçesindeki bir köy (Oluklu Köyü) ve Gölbaşı ilçesindeki bir köy (Belören ve Karaburun

Köyleri) olmak üzere toplam sekiz köy araştırma sahası içerisine alınmış ve 40 kadın görüşmeyle ulaşılmıştır.

Tablo 1: Görüşme Yapılan Köyler ve Görüşmeci Sayıları

Köyün Adı	Köyün Bağlı Bulunduğu İl/İlçe	Görüşme Yapılan Kadın Sayısı
Lokman Köyü	Adıyaman/Merkez	2 kişi
Uludam Köyü	Adıyaman/Merkez	8 kişi
Atakent Köyü	Adıyaman/Merkez	1 kişi
Boztepe Köyü	Adıyaman/Merkez	9 kişi
Oluklu Köyü	Adıyaman/Kahta	4 kişi
Havutlu Köyü	Adıyaman/Tut	4 kişi
Çiftlik Köyü	Adıyaman/Tut	3 kişi
Belören Köyü	Adıyaman/Gölbaşı	8 kişi
Karaburun Köyü	Adıyaman/Gölbaşı	1 kişi

Yapılan görüşmelerde katılımcılar yoğun olarak orta yaş grubu arasında yer almaktadır. Her yaş grubundan kadınların görüşlerine yer verilmesi istenmiş olmakla birlikte çalışan kadınların orta yaş grubunda olması görüşmelerin ağırlıklı olarak bu yaş grubuyla olmasını gerektirmiştir. Tablo 2’de görüldüğü üzere 60 yaş üzeri herhangi bir katılımcıyla görüşme gerçekleşmezken, 18-24 arası gerçekleşen görüşme sayısı ise bir kişidir. Görüşmelerin en fazla yapıldığı kesimi 40-49 yaş aralığındakiler oluşturmaktadır. İkinci sırada 50-59 yaş aralığı gelmekte, daha genç yaş aralığı olan 25-39 aralığındaki kesim ise çalışmanın üçüncü yoğun kesimini oluşturmaktadır. Yaş aralığı kadınların talepleri, hayata bakışları, kendilerini ifade etme şekilleri ve tarım sektörüne olan görüşleri arasında önemli farklılıklar doğurmaktadır. Örneğin; genç kadınlar konuşmaya daha hevesli ve açık sözlü iken yaşça büyük olanlarda çekinme ve duraksama hali daha fazladır. Görüşme yapılan kadınların medeni durumlarına bakıldığında ikisi bekar, bekar olan kadınların birisi eşini kaybetmiş, birisi ise henüz evlilik gerçekleştirmemiştir. Görüşme yapılan 38 kadın ise evlidir.

Tablo 2: Katılımcıların Yaşları

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
18-24 arası yaş	1	2,5
25-39 arası yaş	11	27,5
40-49 arası yaş	16	40,0
50-59 arası yaş	12	30,0
60 yaş ve üstü	0	0,0
TOPLAM	40	100,0

Katılımcılarla ilgili önemli bir demografik bilgi ise katılımcıların çocuk sayılarıdır. Katılımcı profili değerlendirildiğinde çok çocuklu olan kadınların sayısının yoğunlukta olduğu söylenebilir. 5 ve üstü çocuğa sahip olan katılımcıların yüzdesi 30 iken, iki ve üzeri çocuk sahibi olan kişilerin yüzdesi 90’a ulaşmaktadır. Çocuk sahibi olmayan iki katılımcıdan birisi bekar iken, diğer evli olan katılımcının çocuk için uzun süren tedaviler görmesine rağmen çocuk sahibi olamadığı bilinmektedir. Katılımcılar içinde yaş aralığına bağlı olarak çocuk sayısında da önemli fark bulunmaktadır. Yaş aralığı daha yüksek olan kesimin daha çok sayıda çocuk sahibi olduğu görülmüş, yaş aralığı düştükçe çocuk sayısının daha da azaldığı dikkat çekmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Çocuk Sayıları

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Çocuk sahibi değilim	2	5,0
1	2	5,0
2	5	12,5
3	9	22,5
4	10	25,0
5 ve üstü	12	30,0
TOPLAM	40	100,0

Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında çarpıcı sonuçlar gözlenmektedir. Toplumsal sorunlar arasında da değinilebilecek eğitim durumu kısmında hiç okula gitmeyenlerin oranı neredeyse katılımcıların yarısını oluşturmaktadır. Eğitim hayatına hiç katılmamış olan bu kadınların çoğu okuma yazmayı da bilmemektedir. K-38'e size okuma yazmayı öğretecek bir imkân sunulsa katılmak ister misiniz diye sorulduğunda verdiği cevap "Gidemem ki. Nasıl gideyim. İş, güç var. Kim yapacak. Maddi durum olmadığı zaman insan mecbur işe gidiyor" şeklinde olmuştur. Bununla birlikte böyle bir imkândan yararlanan katılımcıların da olduğu görülmüştür. K-3 böyle bir imkana kavuştuğunu şöyle ifade etmiş; "Sonradan öğrendim okuma yazmayı. Gece okullarına gittim. Önceden gece okulları vardı. Bundan 11-12 sene önce vardı. Şimdi yok. İstek olunca açıyorlar, ama kimse gitmeyince hocalar yine gidiyor". Kadınlar okula gidememe nedenleri olarak ailelerinin göndermediğini, maddi durumlarının imkân vermediğini ve kız çocuklarının okutulmaması gibi bir algının hâkim olduğunu ifade etmişlerdir. K-27 okula gitmeyi ve meslek edinmeyi çok istediğini ancak buna izin verilmediğini "Benim okumama izin verilmedi. Babam okula göndermedi. Bizim zamanımızda kızlar okula gitmez denilirdi. Ama mesela benim kardeşim var o okula gitti. Benden iki yaş küçüktü kız kardeşim, onu gönderdiler" sözleriyle ifade etmiştir. Okula gidemeyen kadınlara çocuklarına yönelik beklentileri sorulduğunda kendileri bu fırsattan mahrum olmalarına karşın neredeyse kadınların hepsinde kız çocuklarının okumasını özellikle istedikleri yönünde bir eğilim olduğunu söylemek mümkündür. Sadece okula gidemeyen değil erken dönemde okul hayatını sonlandırmak durumunda olan kadınların söylemlerine de bakmak gerekmektedir. Nitekim ilkokul mezunu olan kişilerin oranı %37,5 iken ortaokul mezunlarının sayısı %10'dur. Okumayı erken dönemde bırakan kadınların önünde ise evlilik tek seçenek olarak görülmektedir. Bu durumu en iyi K-34'ün sözleri ifade etmektedir:

"Bizim zamanımızda herkes bu yaşlarda evlendiği için bizler de normal bir şey sanardık. 16-17 yıllık evliyiz. Ama şimdiki aklım olsaydı evlenmezdim. O zaman okumak bu kadar revaçta değildi yani kız çocuklarının okuması. Biz evlendikten sonra baya okuyan oldu, mesela halalarımın kızları var. Hepsi meslekli. Bize de o fırsat verseydi kesinlikle okurduk. Bizim zamanımızda okullar mecburi değildi, keşke mecburi olsaydı. Biz ortaokulu bitirdikten sonra evdeyiz. Ya kuran kursuna gittik ya dikiş nakışa derken, kısmetlerin arasında da en iyisiyle evlendik" (K-34).

Katılımcıların eğitim durumlarını gösteren Tablo 4'e bakıldığında eğitim seviyesinin yükseldikçe oranın giderek düştüğü görülmektedir. Nitekim lise mezunlarının oranı sadece %5 iken, üniversite mezunun oranı %2,5 olarak kalmıştır. Tek üniversite mezunu olan K-17 kısa bir süre çalıştığını ancak pandemi nedeniyle işten çıkmak durumunda kaldığını ve yeniden çiftçilik yapmaya başladığını belirtmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumları

	Kişi sayısı	Yüzde (%)
Hiç okula gitmemiş	18	45,0
İlkokul Mezunu	15	37,5
Ortaokul Mezunu	4	10,0
Lise Mezunu	2	5,0
Üniversite Mezunu	1	2,5
TOPLAM	40	100,0

Katılımcılarla ilgili ulaşılan bir diğer veri eşlerinin hangi mesleklere sahip olduğuna yöneliktir. Çiftçilik ve tarım işçiliği genellikle aile fertlerinin bir arada gerçekleştirdiği bir faaliyet alanını işaret etmektedir. Nitekim Tablo 5'ten de görüldüğü üzere çoğu kadının tarımsal işleri eşleriyle birlikte yaptığı fark edilmektedir. Bununla birlikte memurluk ya da işçilik gibi farklı hizmet kollarında çalışan kişilerden bazıları izin günlerinde ya da boş vakitlerinde tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadır.

Tablo 5: Katılımcıların Eşlerinin Meslekleri

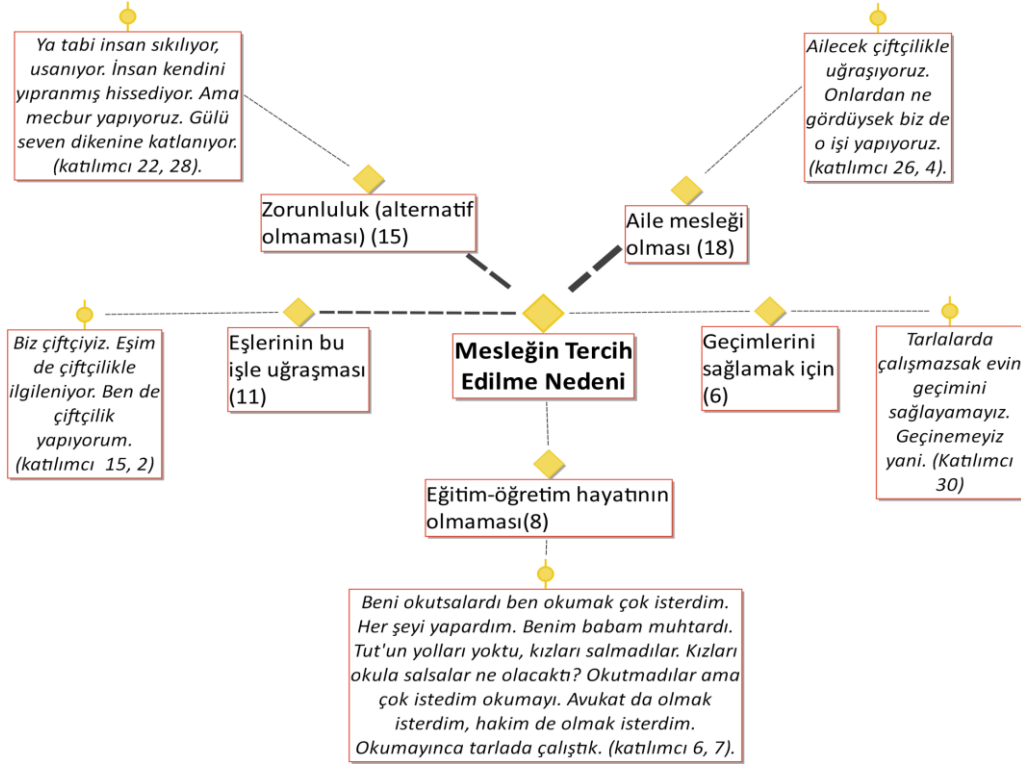
	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Çiftçi	26	65,0
Memur	2	5,0
İşçi	5	12,5
Serbest Meslek	6	15,0
Emekli	1	2,5
TOPLAM	40	100,0

Demografik bilgilerle ilgili ifade edilenleri toparlayacak olursak, görüşme yapılan kesim orta yaş ağırlıklı, evli, eğitim seviyesi düşük, çocuk sayısı fazla ve genellikle eşleriyle birlikte çiftçilik ya da tarım işçiliği yapan kadınlardan oluşmaktadır.

4.3.2. Sosyo-Ekonomik Bulgular

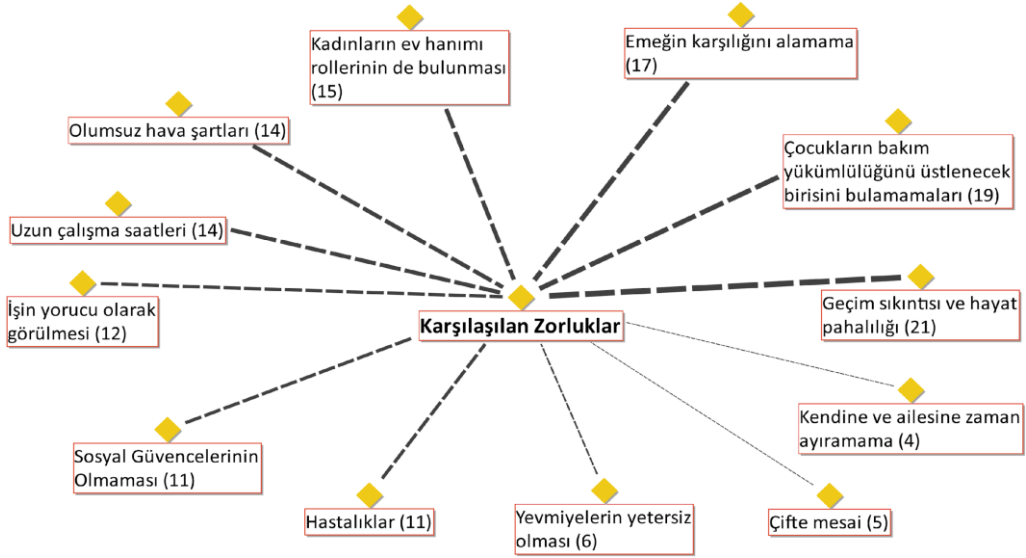
Araştırmacılara yöneltilen sosyo-ekonomik ve mülkiyete ilişkin sorulara alınan cevaplar karşılığında elde edilen kodlamalarda yedi üst başlığa erişilmiştir. Bu üst başlıklardan ilki bu mesleğin seçilme nedenine ilişkindir. Şekil 1'de de görüleceği üzere bu konuya ilişkin beş alt başlık belirmiştir. Bu başlıklardan aile mesleği olması en fazla değinilen yanıtı oluşturmuştur. Katılımcıların birçoğunun ailesinin tarımla uğraşması, katılımcıların da tarım sektöründe yer almasını sağlayan en önemli sebep olmuştur. Başka bir alternatif olmadığı için bu işi yapmaya mecbur olduklarını dile getirenlerin sayısı da oldukça fazladır. Katılımcılar, “*bu işi mecbur yapıyoruz*”, “*mecburuz*”, “*geçim sağlamak için bu işi yapmaya mecburuz*”, “*işini mecbur severek yapıyoruz*” gibi cevapları sıklıkla kullanmıştır. Bu anlamda katılımcıların çoğu için bu mesleğin bir tercih olarak değil, bir zorunluluk olarak yapıldığı söylenebilir. Eşlerinin tarımla uğraşması da kadınların bu işi yapmasını sağlayan önemli nedenlerden biri olarak görülebilir. Kendi ekip biçen ve üreten kadınlar ücretsiz aile işçiliği yaparken, tarım işçiliği yapan kadınlar da kayıt dışı istihdama dahil olarak bu işi gerçekleştirmektedirler. Bu mesleğin yapılmasının önemli nedenlerinden bir diğeri kadınların eğitim hayatında ya hiç yer almamış olmaları ya da erken dönemde bitirmiş olmalarıdır. Öğretim hayatını kaçırdığı için üzüldüğünü ve böyle bir fırsata sahip olsaydı farklı meslekler tercih etmek istediği belirten katılımcılar bulunmaktadır. Geçimlerini sağlamak için bu işi yapmak durumunda olduğunu belirten katılımcılar aslında bir bakıma zorunluluğa atıfta bulunmaktadır. Genel olarak bu başlığa bakıldığında “bir şekilde geçinmek zorundayız ve başka bir işi yapacak nitelikte olmadığımız için ve ailemiz ve eşimiz bu işlerle uğraştığı için bizler de tarımla uğraşmaya mecburuz” gibi bir durumun ortaya çıktığı söylenebilir.

Şekil 1: Mesleğin Tercih Edilme Nedeni

Yapılan görüşmelerden elde edilen önemli bulgulardan bir diğeri tarım sektöründe yer alan kadınların yaşadıkları zorluklardır. Bu anlamda önemli alt kodlara erişilmiştir. Yaşanılan zorluklar arasında en fazla öne çıkan “geçim sıkıntısı ve hayat pahalılığı” olmuştur. Burada yevmiyeyle çalışanlar yevmiyenin artmasına rağmen her şeyin daha da fazla arttığından yakınırken, kendi ekip biçenler ise giderlerin fazla olduğunu ifade etmektedir. Örneğin; K-27 “Yapıyorsun bir şey olmuyor. Eline geçmiyor ki zaten. Gübre pahalı, mazot, pahalı, her şey pahalı. Mesela biber ettik, olmadı. Bir sürü masraf ettik. Su faturası var, elektrik faturası var” var diyerek yaşadığı zorlukları anlatmaktadır. Geliri sadece yevmiyeye dayanan kadınların sorunu da ortaktır. Hayat pahalılığıyla ilgili K-37 ise şu ifadeleri aktarmıştır; “Her şey giderek pahalalanıyor. Bizim de yevmiyemiz arttı geçen seneye göre ama yine de yetmiyor. Bizim yevmiye arttıysa her şey de çok arttı”. Bununla birlikte, kendileri ekip biçenler bu gelir kendilerine yetmediği için başkalarının tarlalarında yevmiyeli olarak çalışmaya gittiklerini söylemektedir. K-30 bu durumu şöyle belirtmektedir; “Yani nasıl diyeyim, aylık değil senede bir gelir alıyoruz. Kırk gelir, otuz gelir, yirmi beş gelir. Ama böyle tarlalarda çalışmazsak evin geçimini sağlayamayız. Geçinemeyiz yani. Senede bir kere aldığımız o para bizi geçindirmeye yetmez. Her şey o kadar pahalı ki”.

Şekil 2: Karşılaşılan Zorluklar

Katılımcıların hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısı dışında yaşadıkları en büyük zorluklardan bir diğeri çocukları küçükken çalışmak zorunda olan bu kadınların çocukların bakım yükümlülüğünü üstlenecek birisini bulamamalarıdır. Kırsal alanda kadınların çocuklarına bakacak en önemli alternatifleri büyük ebeveynlerdir. Fakat bu kişilerin de kırsaldaki yaşamın zorluğu nedeniyle çalıştığı ve bazılarının torunlarına bakacak şartlara sahip olmadıkları düşünüldüğünde çalışan kadınlar çocukların bakım sorumluluğuyla da ilgilenmek durumunda kalmıştır. K-26'ın ifadesi kadınların çocuklarıyla ilgili yaşadığı zorluğu açıkça ortaya koymaktadır; *"Kimse bakmıyor. Bakacak kimse olmayınca onları da mecbur tarlaya götürüyorum. Çocuklar sefil oluyorlar ama yapacak bir şey yok. Evde tek başına nasıl bırakayım?"*. Katılımcılar bazen ne kadar tehlikeli de olsa çalıştıkları dönemde çocukları evde bırakmak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir; K-7 *"Çocukları ben genelde evde bırakırım. Çocuklar küçükken pek gitmezdim işe. Ama 2-3 yaşındayken de bıraktığım oldu. Tehlikeliydi tabi. Ama annem babam herkes kendi işiyle uğraşıyordu"* diyerek bakacak kimsesi olmadığı için çocuklarını tek başına evde bırakmak zorunda olduğunu söylemiştir.

Tarım sektöründe çalışırken kadınların yaşadıklarını belirttikleri sıkıntılardan birisi de emeklerinin karşılığını alamamalarıdır. Uzun saatler ve zorlu koşullarda çalışmalarına ve onca özverilerine rağmen hak ettiklerini alamamaları kadınları daha da zorlamaktadır. Tarlada yevmiyeyle çalışan kadınlar için bu genellikle yevmiyenin az olmasıyla ilgili bir sorunken, kendi ekip biçen kadınlar için ürünün fazla gelir getirmemesi emeğinin karşılığını alamama anlamına gelmektedir. K-28 bu konuyla ilgili yaşadığı zorluğu şöyle dile getirmektedir; *"Günde sekiz saat çalışıyorum tarlada. Sabah saat 5'de kalkıyoruz, 8'de işe başlıyoruz. Akşam 5'e kadar çalışıyoruz. Ama para olarak sadece 150 TL alıyoruz. 150 TL ne ki"*. Sadece giderlerin artışı değil, tarımsal üretimin yapısı itibarıyla doğal koşullara bağlı olması ve bu koşulların (don, kuraklık vs.) tarımsal üretime zarar vermesi de insanlar emeklerinin karşılığını alamamasına neden olmaktadır. Ayrıca katılımcılardaki genel kanı uzun yıllar çalışmış olmalarına rağmen, herhangi bir birikime ya da mülke sahip olmadıkları ve hala çok zor koşullar içinde yaşadıkları için emeklerinin karşılığını alamadıkları yönündedir.

Ücretsiz tarım işçisi olarak istihdam edilen ya da erkeklere göre daha düşük yevmiyelerde çalışan kadınlar bir yandan da kırsal alanda daha da belirgin olan toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle ev işleriyle de uğraşmakta ve çocuk ya da yaşlı bakımı gibi sorumluluklar üstlenmektedir. Sabahın erken saatlerinde başlayan mesaieleri gün içinde ya da akşam ev işlerini yaparak devam etmektedir. Evde kız çocuğun olduğu durumlarda ev işleri ya da bakım işlerinin bir kısmı kız çocuklarından beklenmektedir. K-26 bu durumu şöyle özetlemektedir; *“Kahvaltımızı tam yapamadan, ev işlerimizi tamamlamadan tarlaya gidiyoruz. Hep aynı bu şekilde oluyor. Akşam da tarlada işlerimiz 5-6 gibi bitiyor. Sonra geliyoruz yeniden evin işleri, yemek hazırlama onlarla uğraşıyoruz”*.

Kadınların tarımsal faaliyetlerini sürdürürken karşılaştığını ifade ettikleri önemli zorluklardan bir diğeri ise olumsuz hava koşulları ve uzun çalışma saatleridir. Özellikle iklim krizinin yoğun olarak hissedildiği ülkelerde, kırılğan gruplar içerisinde yer alan kadınlar krizin olumsuz etkilerini daha çok üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Adıyaman'ın yazın karasal olan iklimi ve son yıllarda iklim değişikliği nedeniyle yükselen hava sıcaklıkları yazları yoğun olarak çalışmak zorunda kalan kadınlar için koşulların daha zor olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, bölgede yazın güneşin ve sıcaklığın altında çalışmak zorunda kalan kadınlar, daha serin havalarda ise rüzgâr ya da soğuktan şikâyet etmektedirler. Zorlu hava koşulları özellikle kronik rahatsızlığı olan katılımcılar tarafından hastalıklarının daha çok tetiklendiği şekilde dile getirilmiştir. K-40'ın *“Yazın sıcaklığın altında çalışırız. Bazen hava soğuk olur, rüzgâr eser. Bazen başın ağrır, boynun tutulur ama yine de çalışmak zorundasındır”* ifadesi her türlü olumsuz koşula rağmen çalışmak zorunda olmayı ortaya koymaktadır. Uzun çalışma saatleri de katılımcıları olumsuz biçimde etkileyen bir sorun olarak dile getirilmiştir. Genellikle sabahın erken saatlerinde kalktıklarını belirten katılımcılar bazen yatsı ezanıyla birlikte eve girdiklerini belirtmiştir. Sonrasında ise evin işleri ve çocuklarıyla da ilgilenmek durumunda olmaları yüklerini iyice artırmaktadır. Hayvancılık yapan ya da mahsule sahip olan bazı katılımcılar ise bazı zamanlarda geceleri de uyanmak durumunda kaldıklarını belirtmiştir. K-10 ifadesinde; *“En sevmediğim tarafları; mesela gecesini gündüzü bir saati yok. Yeri geliyor gece 12'de yağmur yağıyor diye damdan bulgur indiriyorsun. Ya da gece inek doğuruyor. Gecemiz gündüzümüz birbirine karışıyor.”* diyerek bu sorunu açıklamıştır. Bu kadar uzun saatler ve olumsuz hava koşulları altında çalışmayı gerekli kılan tarımsal faaliyetlerin neticesi yorgunluklar ve hastalıklar olmaktadır. Örneğin K-26 *“Ben bir de tansiyon hastasıyım, hiper tansiyonum var. Hafif biraz güneş olduğu zaman başım ağrıyor ve burnum kanamaya başlıyor. Çalışsam da olmuyor. Çocuklar mesela hep güneşin altında. Vücutları hep benek benek oldu güneşten dolayı”* diyerek hem kendisinin hem de çocuklarının yaşadıkları sağlık sorunlarını dile getirmiştir. Keza birçok katılımcı hastalıklarına rağmen çalışmak zorunda olduğunu vurgulamıştır. Katılımcılar arasında yaşı ileri olanlar yaş aldıkça daha çok yorulduklarını söylerken genç kesim de işin yorucu olduğu konusunda hemfikirdir.

Kayıt dışı istihdamın çok yüksek olduğu tarım sektöründe kadınların kayıt dışı çalıştırılmaları çok olağan karşılanabilir bir durumdur. Ancak bu kadınların sosyo-ekonomik durumuna ağır bir darbe vurmaktadır. Katılımcılar da sosyal güvencelerinin olmamasını önemli bir sorun alanı olarak işaret etmektedir. Bu soruna işaret eden katılımcıların genellikle eşlerinin de sosyal güvenceleri yoktur. Eşi sosyal güvenceye sahip olan katılımcıların çoğunluğu ise bu sorundan çok fazla bahsetmemiştir.

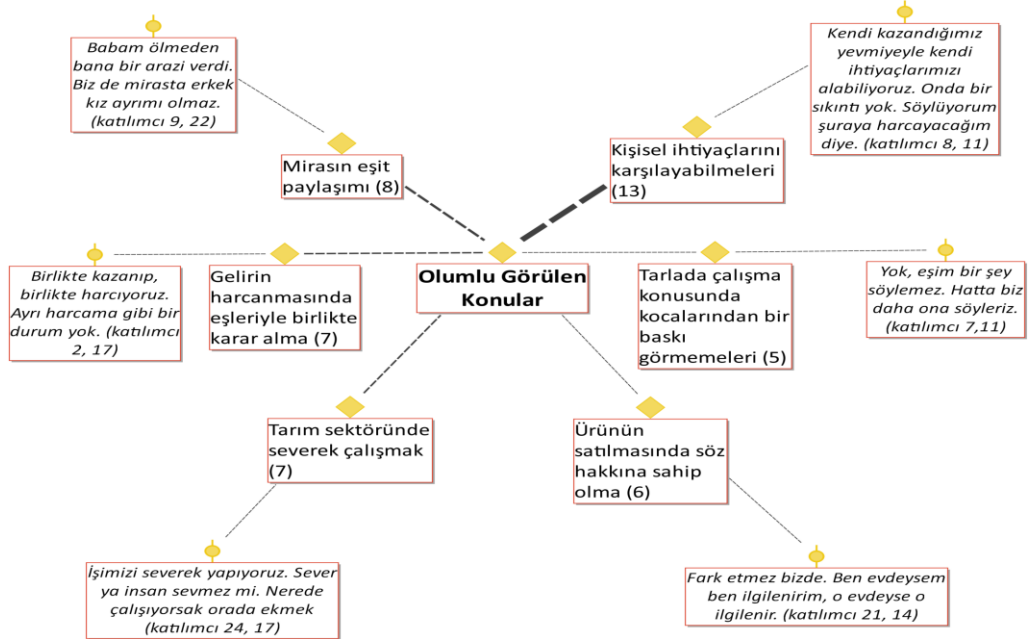
Diğer hususlara nazaran daha az ifade edilen sorunlardan birisi kendisine ve ailesine zaman ayıramamaktır. Uzun saatler dışarıda çalışan ve ev işleriyle de ilgilenen kadınlar

kendilerinden ziyade çocuklarına yeterince vakit ayıramadıkları için üzüldüklerini belirtmektedir. K-26 bu konuyu şöyle belirtmektedir; “Çocuklarıma da kendime de zaman ayıramıyorum. Çocuklarıma güzel bir eğitim veremiyorum. Yani kendi kendilerine büyüdüler. Tabi baktık, besledik ama istediğim gibi de ilgilenemedim. Daha çok ilgilenmek isterdim”. Çok çocuğa sahip olan katılımcılar küçük çocuklarıyla ilgilenemedikleri durumda büyük çocukların onlara baktığını bir nevi küçük ebeveynlik rolüne büründüğünü anlatmaktadır.

Son olarak kırsalda tarım sektöründe yer alan kadınların karşılaştıkları zorluklardan birisi aynı gün içinde birden fazla işe gitmek zorunda olmalarıdır. Çifte mesai olarak kısaltılan bu başlık altında kadınlar gündüz bir işi yapıp bitirmekte ve gelirlerini artırabilmek için akşam da başka işlere gitmektedir. İki farklı işi tarım işçisi kadınlar yaptığı gibi kendi tarlalarında ücretsiz aile işçisi olan kadınlar da yapmakta, aynı gün içinde kendi tarlalarında çalıştıktan sonra başkalarının tarlalarına da yevmiyeyle işe gitmektedir.

Yukarıda belirtilen sorun ve sıkıntılar dışında görüşmelerden olumlu ifadeler de çıkmış ve ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlardan en fazla ifade edilen kadınların kendi kişisel ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabiliyor olmalarıdır. Kadınların çoğu böyle bir sorun olmadığını dile getirmiş olsa da kişisel ihtiyaçlarından kasıtları daha çok ev içi ihtiyaçlardır. Ayrıca bazı katılımcılar bu ihtiyaçların zaten lükse ya da aşırıya kaçacak boyutta hiçbir zaman olmadığını altını çizmiştir. Katılımcılar kendi ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılıyor olduklarını söyleseler de çoğu kadın paranın eşlerinde olduğunu, bir şey istedikleri taktirde kocasının bu ihtiyacı giderdiğini ifade etmiştir. Yine benzer bir husus gelirin harcanmasında eşleriyle birlikte söz hakkına sahip olmalarıdır. Beraber kazanıp, beraber harcıyoruz diyenler olduğu gibi harcama konusuna karışmak istemediğini söyleyip bu işi eşine bırakanlar da bulunmaktadır.

Şekil 3: Olumlu Görülen Konular

Tarım sektöründe çalışan kadınların bazılarının bu işi yorucu bulduğu yukarıda ifade edilmiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılar bu işi severek yaptıklarını dile getirmiştir. Bu işi

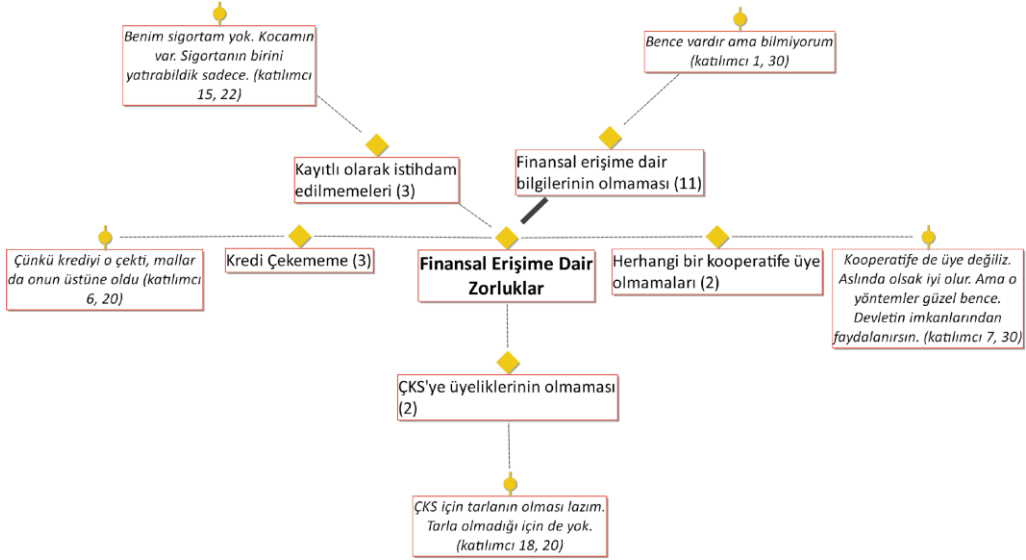
yapmaktan keyif aldığını, yine olsa yine yapacağını söyleyen kişilerin toprakla kurdukların bağı da daha sıkı olduğu gözlenmiştir. Katılımcılar tarımsal faaliyetlerde kendi istek ve rızalarıyla çalıştıklarını, kocaları dahil hiç kimseden bu yönden bir baskı görmediklerini söylemiştir. Son olarak ise miras konusunda olumlu ifadelere rastlamak mümkündür. Kendisine miras kalan ya da miras kalma ihtimali olan katılımcıların çoğunluğu miras paylaşımında kız-erkek arasında herhangi bir ayrımcılığın olmadığını belirtmiş, aynı şekilde miraslarını da hiçbir ayırım yapmadan dağıtacaklarını açıklamıştır.

4.3.3. Finansal Erişim ve Mülkiyete Dair Bulgular

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan bulgularla oluşan bir diğer başlık finansal erişim olmuştur. Kayıt dışı istihdam biçiminin yoğun olduğu tarım sektöründe öncelikli olan bu kayıt dışılığı sona erdirmek olsa da finansal erişimi artırmak da kırsal kalkınmayı güçlendirmek açısından yapılması gerekenler arasındadır. FAO'nun (Food and Agricultural Organization of United Nations/ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) Türkiye için hazırladığı raporda finansal kaynaklara erişim eksikliği ve bilgi eksikliğinin kadın girişimcilerin önemli bir sorunu olduğu, kırsaldaki kadınların ise birtakım riskler, belirsizlikler ve eksiklikler nedeniyle finansal erişim konusunda kısıtlandığı ortaya konulmuştur. Kadınların finansa erişim için bankaların gerekli gördükleri varlıklara sahip olmadıkları ve bankaların resmi kredi şartlarını karşılayamadıkları için bu konuda sınırlandıkları da önemli tespitler arasında yer almıştır. Ayrıca kadınların tarımsal faaliyetler için kredi almanın uygun bir yol olmadığını düşündükleri de raporda sunulmuştur (FAO, 2016: 33-34). Belirtilen finansal erişime dair bu sorunlar yapılan çalışmada da çeşitli yönlerden saptanmıştır. İlk öne çıkan sorun finansal erişime dair bilgi eksikliğidir. Kadın katılımcılar genellikle finansal konularla ilgili çok konuşmayı tercih etmemişlerdir. Bunun nedeni kadınların bu konularla ilgili bilgi ve deneyim eksiklikleridir. Kredi kullanma, kooperatife üye olma, kooperatif kurma, girişimcilik faaliyetlerinde bulunma gibi birçok konuda bilgilerinin olmadığı görülmüştür. K-28 bu konuyla ilgili şöyle bir ifadeye bulunmuştur; *“Ben ne kredi bilirim ne kooperatif bilirim. Hiçbir şey bilmem. Bilmiyorum yani. Biz sadece çalışıyoruz, çalışmayı biliyoruz. Başka da bir şeyden anlamıyoruz. Görmedik, duymadık nereden bilelim. Kendi geçimimizle uğraşıyoruz”*.

Herhangi bir tarım arazisi olan kadınların sayısı azdır ancak bu kadınların da ÇKS ile ilgili bilgisinin olmadığı ya da çok sınırlı olduğu, bu tür işlerle daha çok eşlerinin ilgilendiği malumun ilanı niteliğindedir. ÇKS'ye üyeliği olan katılımcı bulunmamaktadır. Benzer şeyleri kredi çekmekle ilgili de söylemek mümkündür. Bu tür finansal işler tamamen erkeklerin yapacağı işler olarak tanımlanmıştır. Kooperatiflerle ilgili de hemen hemen aynı şeyleri söylemek mümkünse de bu alanda birtakım gelişmelerin varlığı dikkat çekmektedir. Katılımcılardan bazılarının GÖL-KA kısaltmasıyla anılan Gölbaşı Kadın Kooperatifinin kurucusu veya üyesi olduğu görülmüştür. Kooperatifin kuruluş amacını anlatan kadınlar bu kooperatifi herhangi bir yönlendirme olmadan kendi istekleriyle ve de kendi birikimleriyle kurduklarını, tüm üyelerin kadınlardan oluştuğunu, yörede yetişen ürünlerin satılması amacıyla böyle bir oluşuma başvurduklarını anlatmıştır. Henüz birinci yılında olan bu kooperatifin işlerlik kazanması için ellerinden geleni yaptıklarını belirten kadınlar, en önemli sorunlardan birisinin kadınların üye olmaya çekinmeleri olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun nedeninin kadınların tam olarak bilgi sahibi olmadıkları için olası bir maliyetle karşılaşacakları gibi endişeler olduğunu söylemişlerdir. Kooperatifin devamıyla ilgili zorluklar yaşadıklarını belirtse de kooperatifin varlığını devam ettirmek için çabaları devam etmektedir.

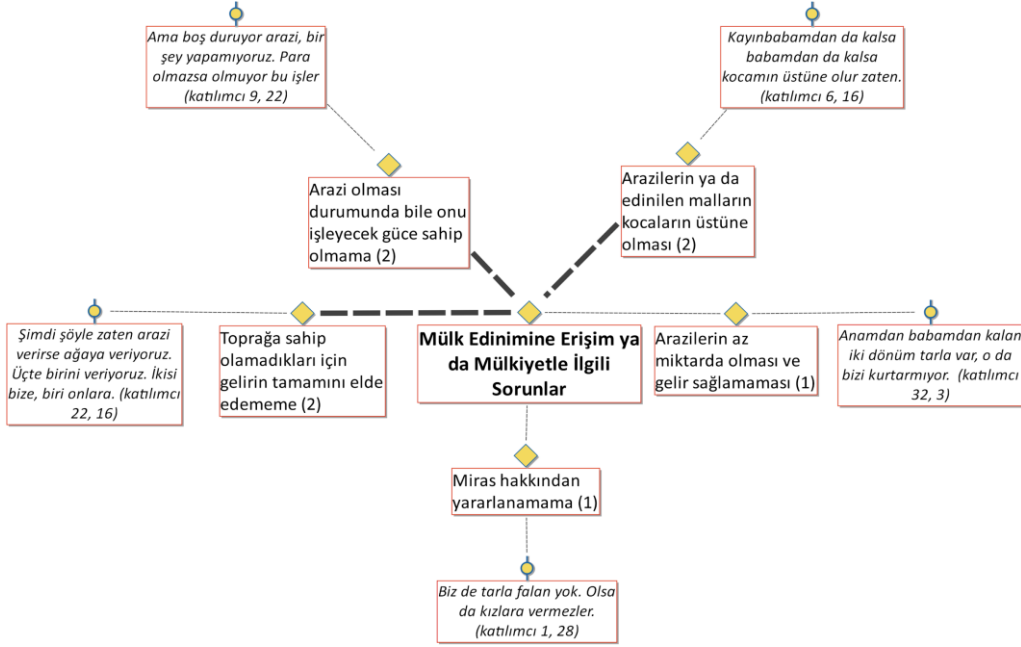
Şekil 4: Finansal Erişime Dair Zorluklar

Mülkiyet konusu araştırmanın özel bir alanını oluşturmaktadır. “Herhangi bir tarım arazisine sahip misiniz?” şeklindeki sorunun karşılığında katılımcılardan yirmi dördü tarım arazisi dahil herhangi bir mülke sahip olmadıklarını belirtmiştir. Miras paylaşımı yapılmadığı için henüz araziye sahip olmadığını söyleyenlerin sayısı beş kişi iken, üç kişi kendine tarım arazisi miras kaldığını, üç kişi ise böyle bir araziye eşine miras kalarak edindiklerini ifade etmiştir. Satın alarak tarımsal araziye sahip olduğunu söyleyenlerin sayısı ise üç kişidir. Yani kadınların tarımsal mülkiyetlerinin oldukça sınırlı olduğu ifade edilebilir. Herhangi bir taşınmazın olmaması kadınların ÇKS gibi sistemlerden yararlanmasına ve finansal erişimlerinin kısıtlanmasına neden olmaktadır.

Mülkiyete dair yapılan görüşmelerde kendisinin herhangi bir mülkü olmayan kadınların bu konuyla ilgili çok fazla konuşmayı tercih etmedikleri görülmüştür. Ancak katılımcılar arasındaki ifadelerden mülkiyet durumuyla ilgili bazı saptamalar yapılmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki genel olarak kendisine miras düşen katılımcılar herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını söylemiştir. Ancak çalışma alanı olarak belirlenen yerler dışındaki köylerde kız çocuklarına miras verilmediğini de açıklamışlardır. Dolayısıyla miras konusundaki uygulamalar yakın köyler arasında dahi değişmektedir. Katılımcılardan sadece birisi miras hakkından kızların yararlanamayacağını söylemiştir. Ancak çoğu kişinin ailesinin herhangi bir mülkü olmadığı için kendisine miras kalmadığını da hatırla tutmak gerekir. Bir başka saptama, arazilere sahip olan katılımcılar arazileri olsa bile onu işleyecek güce sahip olmadıklarını ifade etmiş ya da kendilerine kalan arazilerin çok küçük olduğu için gelirlerine çok etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Kadınlara miras kalan toprakların eşit paylaşım olup olmadığı ya da toprağın niteliğinin (çorak, taşlı, sulak vb.) ne olduğu da esasında önemlidir.

Şekil 5: Mülk Edinimine Erişim ya da Mülkiyetle İlgili Sorunlar

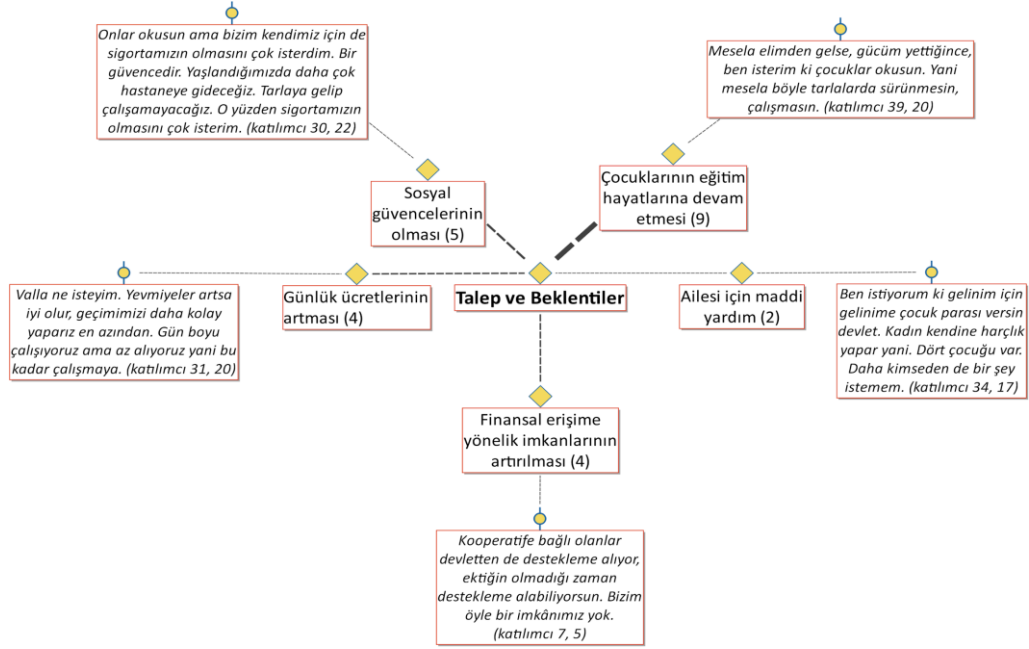
Kadınların araziye sahip olmamalarıyla ilgili önemli bir husus arazinin mahsul gelirinin tamamını elde edemiyor olmalarıdır. Bu bölgede ağalık sistemi hala geçerlidir ama bazı değişiklikler ve dönüşümler de söz konusudur. Bir yandan eski sistemin devamı niteliğinde toprağın çoğuna sahip olan ağaların tarlalarında belli bir ücret karşılığında köylüler çalışırken, diğer yandan köylüler ağanın toprağını icar alarak kendileri işlemektedir. Ağa olarak isimlendirilen kişilerin tarlalarını ekip biçenler, mahsul elde ettikleri ürünlerden üçte birini kira karşılığında ağaya vermek zorundadır. Diğer bir alternatif ise kirayı doğrudan parasal olarak vermektir. Bu durumda ürün ya da gelir elde ederken daha fazla maliyete katılmak gerekecektir. Bununla birlikte toprağı kendisine ait olan katılımcılara bunun ne gibi olumlu yönleri olduğu sorulduğunda K-26'ın cevabı durumu izah etmektedir; "Ya kendi tarlamanın olması güzel. Kendi tarlanda ekip biçiyorsun. Dinlenme saatlerine kendin karar veriyorsun. Her şeye kendin karar veriyorsun. Bir anlamda kendi kendinin patronusun. Bütün gelen para da senin oluyor. Yani kiraya ya da ağaya vermiyorsun". Son olarak, miras kadına da düşse ya da satın alarak bir mülk de edinilse genellikle bu mülkün tasarrufunda kocanın sözünün geçtiği diğer bulgular arasına eklenebilir.

4.3.4 Kadın Çiftçilerin ve Tarım İşçilerinin Talep ve Beklentileri

Çalışmanın son kısmında tarım sektöründe çalışan kadınların taleplerine ve beklentilerine yer verilmiştir. Katılımcılarda genel olarak mevcut şartları bir kabulleniş söz konusudur. Beklentiler ve taleplerle ilgili bireysel istek ve değerlendirmeler olsa da ortak bazı taleplerin varlığından da bahsedilebilir. Bunlardan ilki katılımcıların çocuklarının eğitim hayatına devam etmesine yöneliktir. Kendileri zamanında bu imkâna erişemeyen katılımcıların çocuklarının eğitimlerini sürdürmesine ayrıca bir önem verdiği gözlenmiştir. Eğitimlerini tamamlayıp bir meslek edinen ya da eğitimlerine başarılı şekilde devam eden çocukları olan katılımcılar olduğu gibi eğitim hayatını kendi isteğiyle ya da zorluklar nedeniyle sürdürmemiş çocukları

olan görüşmeciler de bulunmaktadır. Ailelerin bazıları kız-erkek çocuk ayrımı yapmadan çocuklarını okumaya teşvik ederken, kimisi ise kız çocuklarının özellikle eğitim hayatlarına devam etmesini istemektedir. Daha önce kendileri kız çocuğu diye okula gidememiş kadınların kaderini kızları da yaşamaya devam etmektedir. K-22 bu konuyu şöyle dillendirmiştir; *Valla ben kızımın okuyup kendisini kurtarmasını çok isterdim ama olmadı. Kız çocuğu diye yollayamadık okula. Ama benim gibi çeksın istemezdim”*.

Şekil 6: Talep ve Beklentiler

Ortak beklentilerden bir diğeri kayıt dışı olarak ve sosyal güvencesiz biçimde çalışan kadınların böyle bir imkana kavuşmak istemeleri olmuştur. Yevmiyeli olarak çalışmalarına ya da ücretsiz aile işçisi olarak tarımsal faaliyet gerçekleştirmelerine rağmen kendilerini ev kadını olarak tanımlayan katılımcılar ev kadınlarına yönelik sosyal güvenceye dair bazı kolaylıklar sağlanmasını talep etmektedir. Tarım işçisi olan kadınların ortak taleplerinden birisi ise günlük ücretlerinin artırılmasıdır. Görüşme yapıldığı yılda ücretlerin bir önceki seneye artmış olduğunu söyleyen kadınlar bu artışa rağmen pahalılık nedeniyle geçinemediklerini sürekli biçimde vurgulamışlardır. Katılımcıların ifadelerinde tespit edilen bir diğerk ortak talep finansmana erişim kanallarının kolaylaştırılması ve imkanlarından yararlandırılması olmuştur. Son olarak da kadınlar geçinemedikleri için doğrudan aileleri için maddi yardım beklediklerini dile getirmiştir. Çok fazla kişinin bakımın yükümlülüğünü taşıyan kadınlarda bu isteğin olduğu görülmektedir. Belirtilmek istenen bir diğerk nokta, kadınlar bunu herhangi bir talep ya da beklenti olarak ifade etmemişse de kadınların sosyal hayatının kısıtlılığının ortadan kaldırılmasıdır. Çoğu köyde yaşayan katılımcıların çoğu hayatlarında sinemaya ya da tiyatroya gitmediğini, herhangi bir müze görmediğini, şehir merkezine dahi sadece sağlık sorunları nedeniyle tedavi ya da teşhis amacıyla gittiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kesime yönelik yapılacak sosyal etkinliklerin kadınlar açısından anlamı büyük olacaktır.

5. Sonuç ve Tartışma

Kırsal alanda kadınların yaşadıkları sosyo-ekonomik sorunları ve mülkiyete ilişkin kısıtlamaları dayanak alan bu çalışma, kadınların yoksulluk ve yoksunluk durumlarını saptamaktadır. Çalışmada yer alan katılımcılar ağırlıklı olarak eğitim hayatına hiç başlamamış ya da ileriye götürememiş, ücretsiz aile işçiliği ya da mevsimlik işçilik yapan, evli ve çok çocuklu kadınlardan oluşmaktadır. Kadınlarla yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, kadınların yaptıkları işi “zorunlu” ya da “mecbur” diyerek tanımladıkları dikkat çekmektedir. Kimi katılımcı açıkça bu işi yapmayı sevmediğini ifade ederken kimisi ise başka gelir getiren bir iş bulamadığı için “mecburen sevdiğini” belirtmiştir. Bir bakıma zorunlu tercih olarak görülen bu mesleğin yapılma nedenleri arasında aile mesleği olması, eşlerinin bu işte çalışması, başka bir alternatifin olmaması gibi nedenler sıralanmıştır. Bir başka neden ise kadınların eğitim düzeylerinin düşük olmasıdır. Kadınlar aile ya da toplum baskısı ya da gelir yetersizliği nedeniyle okuyamamış, bir kısım katılımcı da aynı nedenlerden dolayı kız çocuklarını okutamadıklarını belirtmiştir. Bu olumsuz süregelenliğin kesilmesi ailelerin eğitim konusunda bilinçlendirilmeleri ile mümkün olacaktır. Eğitim hayatında yer alamayan genç kızlar ve kadınların kırsaldaki istihdam imkanlarının sınırlılığı düşünüldüğünde NEET durumuyla karşılaşmaları muhtemeldir.

Kırsal alanda kadınların karşılaştıkları sorunların başında geçim sıkıntısı gelmektedir. Özellikle Türkiye'nin son yıllardaki enflasyonist ekonomik yapısı hayat pahalılığını artırmış, ücretli çalışanlar yevmiyelerin kısmen artsa da geçinmeye yetmediğinden yakınırken, üretim yapanlar üretim maliyetlerinin giderek arttığından şikâyet etmektedir. Emek-yoğun biçimde gerçekleştirdikleri üretim faaliyeti neticesinde ne yazık ki kendi ürettikleri ya da emek verdikleri ürünün dahi alıcısı konumuna gelememektedir. Örneğin; zeytin toplama işleriyle uğraşan kadınların zeytini satın alamamaları önemli bir kırılıma işaret eder. Mies'in (2001: 109) ifadesiyle, *“Sömürü terimi üretenin aynı zamanda onun tüketicisi olma halinin çatışmasıdır. Üretici olmayanlar asıl üreticilerin ürünlerini ve hizmetlerini ele geçirip tüketebildiği zaman sömürüye dayalı ilişkiler de var olur”*. Ürettiği ürünü dahi alamayacak duruma gelen kırsaldaki kadının kayıt dışılığı ve ücretsiz aile işçisi olan konumu emeklerinin karşılığını alamama durumunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada da bu hususun katılımcılar tarafından önemli bir sorun olarak görüldüğü beyan edilmiştir.

Kadınların tarım sektöründe yaşadığı en önemli sorunlardan bir diğeri toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle ilişkilidir. Ev içi işler ve bakım sorumluluğunu üstlenen kadınların bu sorumlulukları üstlenirken dışarıda da çalışması omuzlarındaki yükü daha artırmaktadır. Kentteki çalışan kadınların durumları benzer olsa da kentlerde çocuk bakımını sağlayacak mekanizmalar daha fazladır. Bu eksiklik kırsalda kadınların ve çocuklarının birçok zorluk yaşamalarına neden olmaktadır.

Çalışma sınırlı olan literatürle uyumlu olarak kadınların uzun çalışma saatleri ve olumsuz hava koşullarından etkilendiklerini ortaya koymuştur. Bazı katılımcılar geçimlerini sağlayabilmek için bir işi bitirdikten sonra başka bir işe gitmek zorunda olduğu ve bu nedenle çalışma saatlerinin on iki saate kadar sürdüğünü dile getirmiştir. Bu kadar zorlu koşullar altında çalışmak kadınlara yorgunluk ve çeşitli hastalıkların ortaya çıkması olarak geri dönmektedir. Nitekim çalışmada kadınların birçoğunun kronik hastalığı olduğu belirtilmiştir.

Bir diğerk sorun alanı olarak görülen sosyal güvencenin olmaması, kadınların hastalıklarla mücadelesini zayıflatmakta ve onların kendilerini güvencesiz hissetmesine neden olmaktadır. Yoğun iş temposuna sahip olan kadınların kendilerine ve ailelerine yeterli vakit ayıramadıklarını ifade etmeleri de çalışmanın bulguları arasında yer almıştır.

Katılımcıların gelirin paylaşımı ve gelirdede söz hakkına sahip olmaya dair olumlu beyanları bulunmaktadır. Kişisel ihtiyaçlarını karşılarken eşlerinden bir engelleme görmediklerini dile getiren kadınların çoğu kazanılan paranın idaresinin daha çok erkekte olduğunu söyleyerek bunu olağan bir durum olarak nitelendirmektedirler. Benzer durum ürün satışı için de geçerlidir. Kadınlar daha çok tanıdıkları kimselere ürünler satarak bu ürünleri gelire çevirebilmektedir. Ayrıca kadınların çalışma konusunda eşlerinden herhangi bir baskı görmediklerini de belirtmek gerekir.

Odak noktaları geçim kaygısı olan kadınlar finansal erişim ve girişimcilik konusuna kayıtsız kalmakta ve de bu konularda bilgi eksikliği yaşamaktadır. Bazı girişimler görölse ve bunlar umut verici olsa da bu alanla ilgili çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Mülkiyet konusunda iç açıcı bir tablonun ortaya çıktığı söylenemez. Emeklerinin karşılığında mülk edinmelerinin çok zor olduğunu söyleyen katılımcıların en olası mülk edinme yolları miras ile olmaktadır. Ancak kırsaldaki yoksulluğu derin biçimde yaşayan birçok katılımcının böyle bir imkânı da bulunmamaktadır. Belirli bir araziye sahip olanlar ise ya onu işleyecek güce sahip değildir ya da arazi işlenecek kadar büyük değildir.

Tarım sektöründe yer alan kadınların talep ve beklentilerinin kendilerinden çok çocuklarına yönelik olduğu görölmektedir. Çocuklarının okumasını isteyen katılımcılar geleceğe yönelik en büyük beklentilerinin bu olduğunu söylemektedir. Görüşme yapılan kadınların hemen hemen hepsinin özellikle kızlarının okumasını istemesi de vurgulanması gereken bir konudur. Hemen ardına geçim konusu ön plana çıkarak yevmiyelerin artırılmasına yönelik bir beklenti varken, kendisinin ya da eşinin sosyal güvencesi olmayanların en büyük talebi böyle bir güvenceye kavuşmaktır.

Kırsal alanda kadının güçlendirilmesine yönelik politikalar oluşturulup bazı plan ve eylemler yürürlüğe konulsa da sorunların yaklaşık yirmi yıldır aynı şekilde devam ettiği literatürde çalışmalara bakıldığında görölmüştür. Dolayısıyla daha etkin ve çözüm odaklı politikalara ihtiyaç vardır. Atılacak temel adım ataerkil ve geleneksel yapının sönümlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin kırsal alanda da sağlanması için gerekli çabalara ağırlık verilmesidir. Bunun kırsal alandaki karşılığı kadın emeğinin görünür hale getirilmesidir ve bu durum en temelde kadınların emeklerinin karşılığının ücretlerine ve sosyal güvenlikden faydalanma gibi diğerk haklarına da yansımalarıyla gerçekleşebilir. Eşit işe eşit ücret toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için önemli bir adımdır. Ayrıca kayıt dışılığın önüne geçilmesi ve tüm kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınması için gerekli çalışmaların bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Kadınlar tarımsal üretimde ikincil ya da edilgen değildir, tarımsal faaliyetlerin tam merkezindedir. Dolayısıyla ailede öncelikle erkeğin böyle bir güvenceye sahip olması ve kadınların bu güvenceden yararlanması gibi bir alının değiştirilmesi gerekmektedir.

Kız çocuklarının eğitimlerine devam etmesi için gerekli iyileştirme çabalarının yapılması, eksik olan yerlerde okul sayısının artırılması ve kırsaldaki eğitim olanaklarının iyileştirilmesi, gerekiyorsa özel teşvikler verilmesi, okul terklerinin engellenmesi için kız çocuklarının ve ailelerinin bilinçlendirilmesi, okullaşma oranı düşük olduğu tespit edilen özellikle 15-18 yaş arası kız çocuklarının okullaşma oranlarının arttırılması için ivedi biçimde gerekli politikaların oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca küçük çocuğu olan kadınların üzerindeki yükü azaltabilmek için okul öncesi eğitimin kırsal alanda yaygınlaştırılması da önemli bir husustur.

Kırsal alanda kadınlar ve kız çocukları dahil yaşayanların yaşam koşullarını iyileştirmek için kamusal hizmetlere ağırlık verilmesi gerekmektedir. Sağlık, eğitim, ulaşım gibi hizmetlerin artırılması insanların kırsalda kalmasına ve kentsel nüfus yoğunluğunun azalmasına yardımcı olmaktadır.

Kadınların kırsal alanda kadın olmaktan kaynaklanan zorluklarına yoksulluk, hastalık, yaşlılık veya engelli olma durumu gibi diğer dezavantajlılık durumları eklenirse alınacak önlemler de buna göre değiştirilebilir ve artırılabilir. Bu gibi durumlara karşı alınabilecek en büyük önlem ise tarımda sosyal güvenlik sistemini daha etkinleştirmek olacaktır.

Kırsal alandaki kadınların bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesine ağırlık vermek gerekmektedir. Öncelikle kadınların ürettikleri ürün politikası hakkında bilgi sahibi olmaları ve her türlü katılım mekanizmasına dahil olabilmeleri sağlanmalıdır. Kadınların girişimcilikte teşvik edilmesi, örgütlenmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması ve kolaylıkların sağlanması, finansal erişim konusunda bilgilendirilmeleri ve erişim kanallarının artırılması ve bunların uzun vadeli biçimde planlanması kırsal kalkınma ve kırsalda kadının güçlendirilmesi için zorunludur. Bu bağlamda özellikle hevesli olduğu görülen genç ve orta yaş kadınların bu konularla ilgili bilgilendirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve kadınların kolayca ve sürekli biçimde bilgiye erişebilecekleri mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Kadınların kırsalda yeniden canlandığı kooperatifçiliği teşvik etmek için sermaye desteğinin sağlanması, ürün tanıtımı ve satış ağlarının yaygınlaştırılması, kapasite geliştirme gibi çeşitli destek mekanizmaları devreye sokulmalıdır.

Kadınların kırsalda mülk sahipliğini zorlaştırabilecek uygulamalarının tespit edilmesi, mirastaki yasal hakları konusunda bilgilendirilmeleri ve gerekiyorsa hukuki destek sunulması, kadınların kaynaklar üzerinde söz sahibi olabilmesi ve mevcut şartlarda gerekli finansmana daha rahat erişebilmesi için mülk edinimine dair gerekli kolaylık ve teşviklerin sağlanması öneriler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de tarım sektöründe yer alan kadınların güçlendirilmesi için belirtilen sorunların, zorlukların ve kısıtlamaların değerlendirilerek uzun vadeli ve çözüm üreten politikaların devreye sokulması gerekmektedir. Kadının üzerindeki yükün hafifletilmesi, kadının yoksulluğu ve yoksunluğunun giderilmesi, var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması öncelikli politika alanlarını oluşturmalıdır. Bu politikaları ayrı ayrı ele almaktan ziyade bütünlük bir bakış açısıyla değerlendirmek başarı oranını artıracaktır. Çözüm üretecek politikaların oluşturulması için yapılacak çalışmaların yerel mekanizmalardan başlayarak aşağıdan-yukarı politika üretecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Almaz, W., (2007), Women's Access to and Control over Land in the Current Land Administration System in Two Rural Kebeles In Ada'a Woreda of Oromia Region, Addis Ababa University, https://cgspace.cgiar.org/bitstream/handle/10568/618/Thesis_AlmazWomen.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim: (E03.05.2023).

Altıncıçak, T., Gülçubuk B., (2003), "Ankara İli Polatlı İlçesinde Gezici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları", Tarım Bilimleri Dergisi 2004,10 (1) 59-66.

Bağış, R. C. (2020), "Her Mevsimin İşçileri: Denizli'de Mahalli Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınlar", Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(4), 138-150.

Baş, L., Ciğerci Ulukan, N. (2020), "Fındık Tarımında Mevsimlik Çalışan Yerli Kadın İşçiler: Fatsa Örneği", Fiscoeconomia, 4(1), 111-131.

Bozdemir, M., Gülçubuk, B., Bayramoğlu, Z. (2021), "Kırsal Alandaki Kadınların Girişimci Niteliklerinin ve Girişimcilik Becerilerinin Belirlenmesi: Konya İli Araştırması", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(Özel Sayı), 87-106.

Chowdhury, N., Rashid M. H., Ahmed, S., Sultana A., (2009), "Participation of Rural Women in Farm And Non-Farm Activities : An Economic Analysis", Progress. Agric. 20(1 & 2): 245 – 251.

Ciğerci Ulukan, N., Ulukan, U., (2022), "Doğu Karadeniz Tarımında Kadın: Hanehalkı Anketlerinin Söyle(me)dikleri", Fiscoeconomia, 2022, 6(2) 726-742.

Community Volunteers Foundation [TOG], (2019), "Policy Brief", <https://www.tog.org.tr/wp-content/uploads/2021/01/Policy-Brief-Final.pdf>, (Erişim: 03.05.2023).

Çelik, K., Şimşek, Z., Tar Y., Duman A., (2014), "Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi", The World Bank: IRDB-IDA.

Çınar, S. (2016), "Ataerkillik Ekseninde İşgücünün Feminizasyonu: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlar", Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği, Neoliberal ve Muhafazakâr Dönem, (Ed. Yaman, M., Dedeoğlu, S.), İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Erdoğan, E., Semerci P., (2020), "Rural Neets in Turkey", COST Action CA 18213: Rural NEET Youth Network: Modeling the Risks Underlying Rural NEETs social exclusion, <https://rnyobservatory.eu/web/National-Reports/NR-TURKEY-09-19.pdf>, (Erişim: 05.05.2023).

FAO (2016), Tarımsal ve Kırsal Geçimin Ulusal Cinsiyet Profili: Türkiye, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Ankara.

Gülçubuk, B., (2016), "Tarımdaki Kadınlar: Tohum'un Yaşatıcısı ve Çoğaltıcısı, Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi", <http://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi16/6-9.pdf>, (Erişim: 25.04.2023).

Görmüş, A. (2019), "Türkiye'de Tarımsal İstihdamın Cinsiyete Dayalı Yapısı ve Sosyal Politika Önerileri", Eskişehir Osmangazi İBF Dergisi, 14(3), 563-578.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015), Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

ILO (2019), "Not in Employment, Education or Training the Reality for Many Young Women", <https://ilostat.ilo.org/not-in-employment-education-or-training-the-reality-for-many-young-rural-women/>, (Erişim: 05.05.2023).

İlter, B., Kundak, S., Cenikli, V. S. (2019), "Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada Bir Alternatif Olarak Kadın Girişimciliği: Afyonkarahisar Örneği", Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 3(5), 30-37.

Jaim WMH., Hossain M., (2011), "Women's Participation in Agriculture in Bangladesh 1988-2008: Changes and Determinants", In preconference Event on Dynamics of Rural Livelihoods and Poverty in South Asia, 7th Asian Society of Agricultural Economists (ASAE) International Conference, Hanoi, Vietnam.

Karaturhan, B., Ünsan, G., Issabek, B., Güler, D. (2017), "İzmir İlinde Kırsal Kadın Girişimciliği ve Bunu Etkileyen Faktörler", Tarım Ekonomisi Dergisi, 23(1), 85-91.

Kaya, T.E., Atsan T., (2012), "Kırsal Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Geleceğe Yönelik Beklentileri (TrA1 Bölgesi Örneği)", Tarım Ekonomisi Dergisi 2012; 18(1): 1 – 11.

Kulak, E. (2011), Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri: 1980 Sonrası, Uzmanlık Tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Marangoz, M., Hız, G., Aydın, A. E. (2016), "Kırsal Alandaki Kadınların Girişimcilik Eğilimi Üzerine Bir Araştırma", ASSAM, 3(5), 24-44.

Merriam, S. B. (2015), Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, (Çev. Selahattin Turan), Ankara: Nobel.

Mies, M. (2012), Ataerki ve Birikim, Uluslararası İşbölümünde Kadınlar, (Çev. Yıldız Temurtürkan), Dipnot Yayınları: Ankara.

Mil, B. (2007), "Nitel Araştırma Tekniği Olarak Görüşme", Nitel Araştırma, Neden, Nasıl, Niçin, (Ed. Yüksel, A., Mil, B., Bilim, Y.), Ankara: Detay Yayıncılık, 3-42.

Milli Eğitim Bakanlığı (2022), Güncel Okullaşma Oranları, <https://www.meb.gov.tr/meb-guncel-okullasma-oranlarini-acikladi/haber/27838/tr>.

Ökten, Ş., Tüysüz, S. (2017), Kırsal Kalkınma ve Kadın Yoksulluğu: Şanlıurfa Harran Örneği, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 381-404.

Soysal, A. (2013), "Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye için Durum Değerlendirmesi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(1), 163-190.

Şahin, T. (2009), Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

TÜİK (2021), "İstatistiklerle Kadın: 2021", <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635>, (Erişim: 06.05.2023).

TÜİK (2022), "İşgücü İstatistikleri: 2022", <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390> (Erişim: 17.04.2023).

Vinding, D., Kampbell E., R. (2012), Indigenous Women Workers with Case Studies from Bangladesh, Nepal and the Americas, ILO's International Labour Standards Department.

Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç M., (2003), Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, Tarım-İş Türkiye Orman-Topraksu-Tarım Sanayii İşçileri Sendikası, Ankara.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 7. Baskı, Ankara: Seçkin.

Extended Summary

A Field Study on the Socio-Economic Status and Property Problem of Women Working in the Agriculture Sector: The Case of Adiyaman

Based on the socio-economic problems experienced by women in rural areas and the care of property owners, this study determines the poverty and deprivation situations of women. The participants in the study consist of married women with many children, who have never started or have not been able to continue their education life, are engaged in unpaid family work or seasonal work. In the project, it has been tried to reveal in detail the socio-economic problems faced by farmer women, especially regarding property. The aim of the study is to discuss the property problem as well as the socio-economic problems of women farmers in Adiyaman. It is desired to come to the conclusion that agricultural policies shaped around neoliberal and masculine policies in Turkey cause women to become dispossessed in agriculture, and whether dispossession is more common in geographies where patriarchy is dominant. One of the biggest limitations of the study stems from the fact that some of the women in the local population do not know Turkish. Interviews were held with some of the Kurdish-speaking women with the contribution of those who speak Turkish, and the interviews were analyzed with the Maxqda qualitative analysis program. Another limitation of the study was the shyness of the women. The fact that the aġalik (generosity) and tribe system has not lost its validity in the geography where the research was conducted has caused the women in the villages where the study was conducted to not be able to express everything as they wish. This situation prevented the full and clear presentation of the study as a reflection of the patriarchal order.

The findings of the study were examined under 3 headings: demographic, socio-economic and financial access and property findings as determining the poverty and deprivation situations of women. The participants in the study are mainly composed of married women with many children, who have never started or have not been able to continue their education life, are engaged in unpaid family work or seasonal work. When the findings obtained as a result of face-to-face interviews with women are evaluated, it is remarkable that women define their work as "compulsory". While some participants openly stated that they do not like to do this job, others stated that they "forced to do it" because they could not find another income-generating job. Among the reasons for this profession, which is seen as a compulsory choice in a way, are the reasons such as being a family profession, their spouses working in this job, and the absence of any other alternative. Another reason is the low level of education of women. Women could not read due to family or social pressure or lack of income, and some participants stated that they could not send their daughters to school for the same reasons. Interrupting this negative continuity will be possible by raising awareness of families about education. Young girls and women who cannot take part in education life are likely to encounter NEET, given the limited employment opportunities in rural areas.

Consistent with the limited literature, the study revealed that women were affected by long working hours and adverse weather conditions. Some participants stated that they had to go to another job after finishing one job in order to make a living, and therefore their working hours lasted up to twelve hours. Working under such harsh conditions returns women as fatigue and the emergence of various diseases. The lack of social security, which is seen as another problem area, weakens women's fight against this disease and causes them to feel insecure. It was also among the findings of the study that women with a busy work schedule stated that they could not spare enough time for themselves and their families.

Participants have positive statements about income sharing and the right to have a say in income. Most of the women, who stated that they did not see any hindrance from their spouses while meeting their personal needs, describe this as a normal situation, saying that the management of the money earned is mostly men. The same is true for product sales. Women whose focus is on livelihood concerns remain indifferent to financial access and entrepreneurship, and they lack information on these issues. Although there are some initiatives and they are promising, it is important to carry out studies in this field. Encouraging women in entrepreneurship, making necessary arrangements for their organization and providing facilities, informing them about financial access, increasing access channels and long-term planning are essential for rural development and empowering women in rural areas.

It cannot be said that a heartwarming picture has emerged in terms of property. The most probable ways of acquiring property by the participants, who say that it is very difficult for them to acquire property in return for their efforts, is through inheritance. However, many participants who experience deep poverty in rural areas do not have such an opportunity. Those who own a certain land either do not have the power to cultivate it or the land is not large enough to be cultivated. It is seen that the demands and expectations of women in the agricultural sector are directed towards their children rather than themselves. Participants who want their children to read say that this is their biggest expectation for the future. While there is an expectation to increase daily wages by bringing the issue of livelihood to the fore immediately, the biggest demand of those who do not have social security for themselves, or their spouses is to have such an assurance.

As a result, in order to empower women in the agricultural sector in Turkey, it is necessary to evaluate the problems, difficulties and constraints mentioned and to implement long-term and solution-producing policies. Alleviating the burden on women, eliminating women's poverty and deprivation, and eliminating existing gender inequalities constitute priority policy areas.